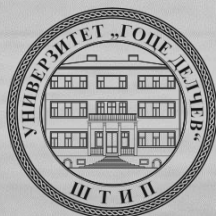

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП

2022

ГОДИШЕН ЗБОРНИК НА
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И
БИЗНИС ЛОГИСТИКА

YEARBOOK OF FACULTY OF
TOURISM AND BUSINESS
LOGISTICS

ГОДИНА 2

VOLUME I

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И БИЗНИС ЛОГИСТИКА

ISSN 2671-3969

DOI <https://www.doi.org/10.46763/YBFTBL>

ГОДИШЕН ЗБОРНИК НА
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И БИЗНИС ЛОГИСТИКА
2022

YEARBOOK OF
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS
2022

ГОДИНА 2

VOLUME 2

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И БИЗНИС ЛОГИСТИКА

ГОДИШЕН ЗБОРНИК НА
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И БИЗНИС
ЛОГИСТИКА

YEARBOOK OF
FACULTY OF TOURISM AND
BUSINESS LOGISTICS

За издавачот

Проф. д-р Татјана Бошков

For the publisher

Prof. Tatjana Boshkov, Ph.D.

Издавачки совет

Проф. д-р Блажо Боев
Проф. д-р Лилјана Колева Гудева
Проф. д-р Мишко Џидров
Проф. д-р Татјана Бошков
Проф. д-р Наташа Митева

Editorial board

Prof. Blažo Boev, Ph.D.
Prof. Liljana Koleva Gudeva, Ph.D.
Prof. Mishko Dzidrov, Ph.D.
Prof. Tatjana Boshkov, Ph.D.
Assis. Prof. Natasha Miteva, PhD.

Редакциски одбор

Проф. д-р Татјана Бошков (Р.С. Македонија)
Проф. д-р Мишко Џидров (Р.С. Македонија)
Доц. д-р Наташа Митева (Р.С. Македонија)
Проф. д-р Никола В. Димитров (Р.С. Македонија)
Проф. д-р Билјана Петревска (Р.С. Македонија)
Проф. д-р Елизабета Митрева (Р.С. Македонија)
Проф. д-р Златко Јаковлев (Р.С. Македонија)
Проф. д-р Цане Котески (Р.С. Македонија)
Проф. д-р Драшко Атанасоски (Р.С. Македонија)
Проф. д-р Мичо Апостолов (Р.С. Македонија)
Проф. д-р Александра Жежова (Р.С. Македонија)
Проф. д-р Зоран Темелков (Р.С. Македонија)
Проф. д-р Марија Магдинчева-Шопова (Р.С. Македонија)

Editorial staff

Prof. Tatjana Boshkov, Ph.D.
Prof. Mishko Dzidrov, Ph.D.
Assis. Prof. Natasha Miteva, PhD.
Prof. Nikola V. Dimitrov, PhD.
Prof. Biljana Petrevska, PhD.
Prof. Elizabeta Mitreva, PhD.
Prof. Zlatko Jakovlev, PhD.
Prof. Cane Koteski, PhD.
Prof. Drasko Atanasoski, PhD.
Prof. Mico Apostolov, PhD.
Prof. Aleksandra Zezova, PhD.
Prof. Zoran Temelkov, PhD.
Prof. Marija Magdinceva-Shopova, PhD.

Проф. д-р Тања Ангелкова Петкова (Р.С. Македонија)

Prof. Tanja Angelkova Petkova, PhD.

Проф. д-р Дејан Методијески (Р.С. Македонија)
Проф. д-р Мимоза Серафимова (Р.С. Македонија)
Доц. д-р Душко Јосески (Р.С. Македонија)
Доц. д-р Оливер Филипоски (Р.С. Македонија)
Доц. д-р Владимир Китанов (Р.С. Македонија)
Доц. д-р Анета Стојановска-Стефанова (Р.С. Македонија)

Prof. Dejan Metodijeski, PhD.
Prof. Mimoza Serafimova, PhD.
Assis. Prof. Dushko Joseski, PhD.
Assis. Prof. Oliver Filiposki, PhD.
Assis. Prof. Vladimir Kitanov, PhD.
Assis. Prof. Aneta Stojanovska-Stefanova, PhD.

Доц. д-р Душица Попова (Р.С. Македонија)
Доц. д-р Цветанка Ристова Магловска (Р.С. Македонија)

Assis. Prof. Dushica Popova, PhD.
Assis. Prof. Cvetanka Ristova Maglovska, PhD.

Д-р Билјана Цоневска Гуњовска (Р.С. Македонија)
Доц. д-р Христина Серафимовска (Р.С. Македонија)

Biljana Conevska Gunjovska, PhD
Assis. Prof. Hristina Serafimovska, PhD

Проф. д-р Слазана Стојановска (Р.С. Македонија)
Проф. д-р Глигор Бишев (Р.С. Македонија)
Доц. д-р Васко Шутаров (Р.С. Македонија)

Prof. Sladzana Stojanovska, PhD
Prof. Gligor Bishev, PhD
Assist. Prof. Vasko Shutarov, PhD

Проф. д-р Мадалина Теодора Андреи (Романија)
Проф. д-р Соња Кироза (Шпанија)
Проф. д-р Серџо Чипола (Италија)
Проф. д-р Ализа Флејшер (Израел)

Prof. Madalina teoora Andrei, PhD
Prof. Sonja Kiroza, PhD
Prof. Serdzo Chipola, PhD
Prof. Aliza Flejsher, PhD

Проф. д-р Ноам Шовал (Израел)
Проф. д-р Нурија Елиса Морере Молинеро (Шпанија)

Prof. Noam Shoval, PhD
Prof. Nuria Elisa Morere Molinero, PhD

Проф. д-р Николас Хурвулиадес (Грција)
Проф. д-р Донила Пипа (Албанија)
Проф. д-р Мохамед Фуад (Египет)
Проф. д-р Францис Вериза (Мадагаскар)

Prof. Nicolas Hourvouliades, PhD
Prof. Donila Pipa, PhD
Prof. Mohamed Fuad, PhD
Prof. Francis Veriza, PhD

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF TOURISM AND BUSINESS LOGISTICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ТУРИЗАМ И БИЗНИС ЛОГИСТИКА

Проф.д-р Октавиан Сербан (Романија)	Prof. Oktavian Serban, PhD
Проф.д-р Сабина Георги (Романија)	Prof. Sabina Georgi, PhD
Проф.д-р Озгур Јерли (Турција)	Prof. Ozgur Jerli, PhD
Доц.д-р Жарко Раџеновиќ (Србија)	Assis. Prof. Zarko Radzenovik, PhD
Проф.д-р Дарко Димитровски (Србија)	Prof. Darko Dimitrovski, PhD
Проф.д-р Драго Цвијановиќ (Србија)	Prof. Drago cvijanovik, PhD
Проф.д-р Марија Белиј (Србија)	Prof. Marija Belij, PhD
Проф.д-р Андреј Мичовиќ (Србија)	Prof. Andrej Michovik, PhD
Проф.д-р Серафима Рочкован (Молдавија)	Prof. Serafima Rochkovan, PhD
Проф.д-р Стела Дерменџиева (Бугарија)	Prof. Stela Dermendzieva, PhD
Проф.д-р Марта Боровска-Стефанска (Полска)	Prof. Marta Borovska Stefanska, PhD
Проф.д-р Јулијана Поп (Романија)	Prof. Julijana Pop, PhD
Проф.д-р Елена Тома (Романија)	Prof. Elena Toma, PhD
Проф.д-р Светлана Станкова (Бугарија)	Prof Svetlana Stankova, PhD
Проф.д-р Ирина Лазар (Романија)	Prof Irina Lazar, PhD

Уредувачки одбор

Проф. д-р Татјана Бошков – Главен уредник
Доц. д-р Наташа Митева – Одговорен уредник
Доц. д-р Душко Јошески – Уредник
Доц. д-р Душица Попова – Уредник

Editors

Prof. Tatjana Boshkov, PhD. – Managing Editor
Assis. Prof. Natasha Miteva, PhD. – Editor in chief
Assis. Prof. Dushko Joseski, PhD. - Editor
Assis. Prof. Dushica Popova, PhD - Editor

Техничко уредување

Славе Димитров

Technical editor

Slave Dimitrov

Јазично уредување

Вангелија Цавкова
д-р Марија Крстева

Language editor

Vangelija Cavkova
Marija Krsteva, PhD.

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Факултет за туризам и бизнис логистика
ул. „Крсте Мисирков“ бб, п. факс 201,
2000 Штип, РС Македонија

Address of the editorial office

Goce Delcev University – Stip
Faculty of Tourism and Business Logistics
Krste Misirkov 10-A., PO box 201,
2000 Štip, RN Macedonia

СОДРЖИНА - CONTENTS

УБЕДУВАЊЕ И МЕНУВАЊЕ СТАВ ВО ПРЕГОВАРАЊЕТО	6
РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ - ЧОВЕКОВО ПРАВО И ОСНОВА ЗА ПРОСПЕРИТЕТЕН И ОДРЖЛИВ СВЕТ	13
ТРЕНДОВИ И ДВИЖЕЊА НА ТРГОВИЈАТА НИЗ ПЕРИОДИ НА РАЗВОЈОТ	21
УЛОГАТА НА МЕНАЏМЕНТОТ НА ЧОВЕЧКИ РЕСУРСКИ ВО ТУРИЗМОТ	25
DYNAMIC OPTIMAL TAXATION MIRREES' APPROACH: A REVIEW	30
APPLICATION OF MATHEMATICAL MODELS IN ECONOMICS	46
ТУРИСТИЧКА ПРОМОЦИЈА НА КУЛТУРНИТЕ ВРЕДНОСТИ.....	57
ПРАВНАТА РЕГУЛАТИВА И COVID-19 КРИЗАТА ВО ТУРИСТИЧКИОТ СЕКТОР ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА.....	67
ИСКОРИСТЕНОСТ НА АТРАКТИВНИТЕ МОТИВСКИ ФАКТОРИ ВО ФУНКЦИЈА НА РУРАЛНИОТ ТУРИЗАМ.....	73
ЕКО-МУЗЕИТЕ - МОЖНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ТУРИСТИЧКИ СЕКТОР	79
МЕНАЏМЕНТ НА АНИМАЦИЈАТА ВО ТУРИСТИЧКО- УГОСТИТЕЛСКИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА.....	86
ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВОЈ НА СПА И ВЕЛНЕС ТУРИЗАМ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	92
ПЕРСПЕКТИВИ НА УПРАВУВАЊЕ СО КВАЛИТЕТ ВО БИЗНИС ЛОГИСТИКАТА	99

ТУРИСТИЧКА ПРОМОЦИЈА НА КУЛТУРНИТЕ ВРЕДНОСТИ

Перпарим Ќахили¹, Фатон Шерифи²

¹Студент на трет циклус на Универзитетот „Гоце Делчев“ Штип, Факултет за туризам и угостителство
Штип, perparim.qahili@gmail.com

²Докторант на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Институт за географија, Природно-математички
факултет - Скопје, fatonsherifi80@gmail.com

Апстракт

Културните вредности се создавале и се создаваат низ вековите низ светот и кај нас. Многу културни вредности се популарни дестинации за милиони туристи ширум светот. Нашата земја има долга и интересна културна историја која остави траги низ целата земја. Многу од нив се непознати и луѓето сакаат да знаат за нив, и секако, за туристите. Бројни се туристичките миграции кои имаат културна потреба за основа. Кај нас туристичката презентација на културните вредности е незадоволителна и успешни примери кои го покажуваат интересот на нашата туристичка јавност. Дали значењето на подобра туристичка промоција на културните вредности е најдоброто препознавање и вреднување на овие вредности?

Промовирање на културните вредности во туризмот значи - ревитализација на објектите, организација на културни активности: организација на училишна култура, уметност и занаетчиство. Општо земено, културно-историските објекти треба да бидат застапени во целост и да не се одвојуваат од културните активности.

Станува збор и за археолошките населби на Косово кои се многубројни на неговата територија, како што се неолитот, римскиот период, итн. Стоки кои ги сместуваат меѓу најважните туристички вредности и се повеќе иницијатори на туристичките движења.

Клучни зборови: културна вредност, споменик на културата, туризам, туристичка промоција.

Вовед

Стотици илјади посетители годишно го допираат (посета) Леонард Да Винчи и Мона Лиза, стотици илјади го допираат каменот на египетската сфинга, атинскиот Партенон, десетици илјади посетители се восхитуваат на силата и енергијата на услугата во Сикстинската капела, илјадници гледачи и слушатели ширум светот „Сикни го Шопен“, на Чајковски звуци, посетителите застануваат и фасцинирани од необјаснивата предренесансна насмевка на „Белиот ангел“ од античките векови, помалку посетители се воодушевени од достигнувањата на импресионистите, уметноста на филмот, уметноста на Пабло Пикасо.

Што ги поврзува сите овие туристи и ги привлекува кон сликите: звукот, боите и формите на некои предмети создадени одамна или многу брзо? Што има кај мажот што го турка од кругот на секојдневниот живот и оди на други места за да апсорбира некоја друга енергија; звуци, бои, слики?

Поволната геостратешка положба како и богатите природни ресурси биле идеални за развој на животот уште од праисториските периоди, доказ за тоа се трагите од стотиците археолошки локалитети откриени и идентификувани низ Косово, кои со гордост го претставуваат богатото археолошко наследство на нашата земја. Се разбира, бројот на локалитети со археолошки потенцијал постојано се зголемува, тоа од откритијата и истражувањата кои се одвиваат низ Косово, но и од бројните идентификувани површински траги, кои ни даваат нов преглед на антиката на нашата земја.

Култура, културни вредности, културни добра се создадени и се создаваат насекаде низ светот и во земјата на нашите предци. Многу културни вредности се популарни дестинации за патување на милиони туристи. Нашата земја има долга и бурна историја, чии траги наоѓаме на сите страни и во сите времиња од нивниот историски развој. Целта на овој труд беше да се истакнат некои моменти од движењата на културниот туризам и создавањето на културниот туристички производ на нашата земја, да се истакне врската со најважните или заборавените културни вредности, да се открие зошто тие немаат доволно присуство во нашата земја. туризам внатрешен и надворешен.

За потребите на овој труд и за анализа на туристичката презентација важни се основните карактеристики на културата; добра кои ги сместуваат меѓу најважните туристички вредности и се повеќе иницијатори на туристичките движења.

Културна туристичка потреба

Психолозите велат дека секоја човечка акција е последица на мотивација, односно чувствуваат потреба да ги отстранат или ублажат недостатоците или нарушувањата. Психологијата како наука ја проучува и „потребата“ како чувство, потребата да се дејствува за да се деконструира искуството во Пекинг, „неговото отсуство“ (Шесиќ, Стојковиќ, 1994.) Овие недостатоци се латентни, неизразени со потребата за решавање на пристапот. Додека не се појавиш во вселената, јасно дефинирани, па дури и многу наметливи, некои „објекти“ не се појавуваат со нивните суштински својства и квалитет, тие можат да го задоволат тој латентен внатрешен недостаток и да го претворат во потреба. Човечката потреба тера да барате начини да ја решите оваа потреба.

Од оние примарни, егзистенцијални потреби за кои човекот наоѓа начин побрзо и полесно да ги реши. Што е со потребите кои се најрафинирани, кои се градбените елементи на човечкото битие, семејството и општеството? Што е со потребите на СЗИМ за влез во културната сфера? Културните потреби сè уште се вклучени во кругот на потребите на надградба, но токму овие потреби го исполнуваат човекот како битие за разлика од сите други суштества на нашата планета. Овие таканаречени културни потреби се оние со кои човекот ја развил својата личност за да може активно да дејствува, да произведува, да ужива во постоењето или да создава поголеми материјални и духовни вредности, да комуницира, итн.

Човекот е роден со потреба да создаде нешто и внесува нешто во нивните емоции, енергија, мисли, цртежи во Замоци, фрески на средновековни манастири, но и музика на домородните луѓе, Моцарт, Шопен, статуите на Микеланџело, зборовите на Достоевски, стр. впечатоци од сликите на Ван Гог од Сузана Халупова, многу креатори на култура и културни вредности ја изразиле својата потреба уште од раното детство. Некои живееле во семејства со добро развиени културни навики и во обични семејства и тие не ја разбраа нивната потреба да создаваат нови вредности на културата, јас тоа го оставив. Доволно е да се каже дека човекот се раѓа со потреба да создава нови вредности, но со потреба да се восхитува, или да се спротивстави и со туѓите креации, на околината. Дали сликите, музиката и игрите на децата ширум светот ни кажуваат дека културната потреба не е подобрување и дека е вродена како потребата за храна, говор или облека? За него можеби културната цивилизација има потреба од некои од нејзините канони.

Колкава е улогата и значењето во овој туризам, како многу масовна појава со бројни влијанија врз развојот на цивилизацијата, која во суштина има и културни потреби, ние во тој однос, зборуваме за важноста на туризмот во справувањето со културните потреби на човекот и податоци за милионската посета и намалувањето на истата на „Мона Лиза“, и тоа само на неколку стотини посетители кои имаат можност да му се восхитуваат на „Белиот ангел“.

Многу предмети, појави и настани се појавиле низ долгата историја. Развојот на човештвото има некои заеднички карактеристики - тие ги имаат својствата што ги создале како резултат на духовното искуство на нештата и појавите, или уметничкото творештво, почетокот на уметничкото творештво е во потребата на човекот да го дизајнира своето. Уметноста во суштина е комуникациски процес и секогаш подразбира двонасочна врска помеѓу креаторот на делото (уметник) и јавноста (турист). Во прилог на уметнички дела, човек за време на личниот животи другиот културен развој, создава други дела кои можеби немаат својства на уметничко дело, но настаните имаат историско-културно и туристичко значење.

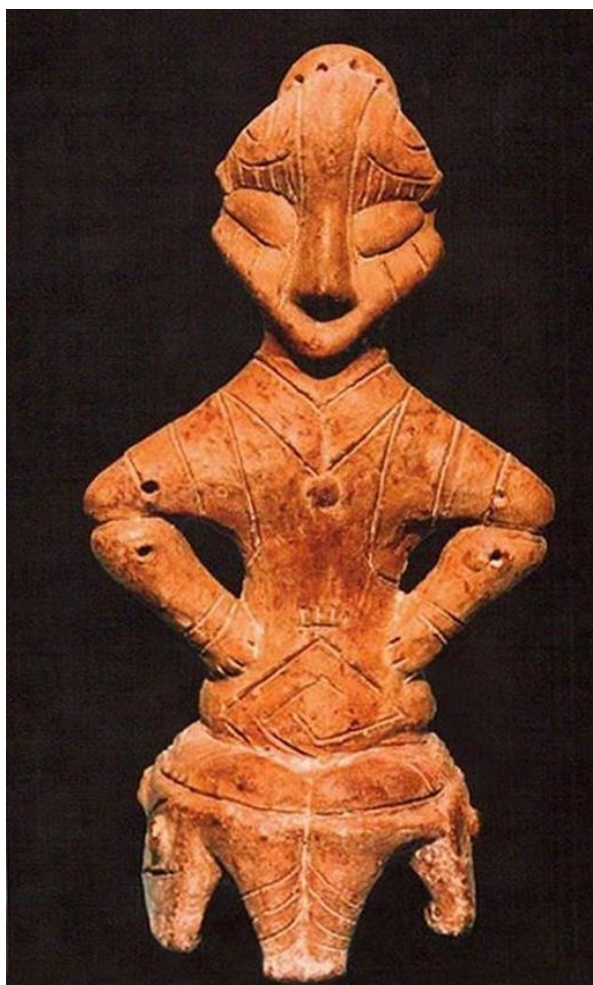
Промоцијата на туризмот е една од компаниите што ги пласира туристичките компании и значи обезбедување на интерес на туристите и доволна побарувачка на пиво за производитите и услугите на компанијата. Тоа во основа е процес на масовна комуникација помеѓу производителите и потрошувачите.

Археолошки локалитети

Археолошките локалитети се дел од земјиштето на кое делумно се откриени или ископани, зачувани и уредени остатоци од недвижни објекти, како и движни предмети од поранешниот историски период.

Поволната геостратешка положба како и богатите природни ресурси биле идеални за развој на животот уште од праисториските периоди, доказ за тоа се трагите од стотиците археолошки локалитети откриени и идентификувани низ Косово, кои со гордост го претставуваат богатото археолошко наследство на нашата земја. Се разбира, бројот на локалитети со археолошки потенцијал постојано се зголемува, тоа го гледаме од откријата и истражувањата кои се одвиваат низ Косово, но и од бројните идентификувани површински траги, кои ни даваат нов преглед на антиката на нашата земја.

Најраните документираны траги на територијата на Косово припаѓаат на каменот време, односно има индиции дека можеби имало пештерски населби во пештерата Радац, кај изворот на реката Дрини Барде, потоа има индиции во пештерата Гернчари во Вити, онаа на Дема и Карамаказ од Пеќ, итн.

Слика. 1 - Божицата на тронот е артефакт кој датира од неолитско време

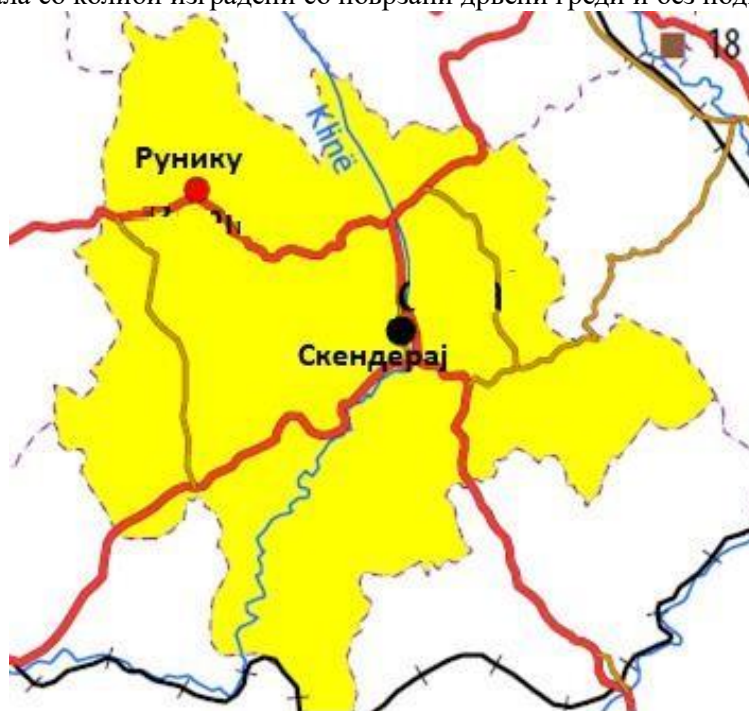
Неолиткултурните карактеристики на новото камено време (неолитот) се засноваат на археолошка документација и се именувани токму од употребата на каменот (нео-нов, литос-камења), па затоа го знаеме како неолитска цивилизација или ново камено доба. Во овој период има големи случувања кои влијаат на начинот на живот како што се: развој на земјоделска работа, припитомување или запознавање (припитомување) на животните сега познати како домашни миленици и преработка на керамика; сите овие нови професии донесоа развој и просперитет.

Археолошки локалитет, поточно повеќеслојната населба Влашњеш се наоѓа на рамна површина на карпеста тераса (335 метри надморска височина) од десната страна на патот Призрен-Жур. Кај нас е докажана пештерската уметност и карпестата уметност, кои служеле

како привремени засолништа, но и форма на праисториски светилишта или места за богослужба каде што се молеле различните богови од паганскиот свет. километри западно од Призрен.

Археолошкиот материјал откопан на овој локалитет истражуван во неколку годишни времиња бидејќи по две илјади години од нашиот милениум откри бројни фрагменти од керамика од печена глина.

Неолитски локалитет Руник се наоѓа во општина Скендерај, во селото Руник, позициониран на висорамнината Дреница, на околу 25 километри југозападно од Митровица и на околу 10 километри северозападно од Скендерај, овој археолошки локалитет билистражуван во текот на 1966-68 година и повторно во 1984 година. Оваа отворена населба од каменото време се карактеризирала со колиби изградени со поврзани дрвени греди и без подни нивоа.

Карта 1 - Локација на Руник во општина Скендерај.

Од различните садови откриени во Руник, внимание привлекува вазна од глина. Во текот на 2010 година беа спроведени понапредни истражувања, оние од карактер на површински надзор или познати како проспекциски или геофизички записи со магнетометри, кои беа спроведени во два дела од овој археолошки простор, кои заедно зафаќаа површина од околу 10 000 метри квадратни.

Идентификуваниот неолитски локалитет Варош се наоѓа во општина Феризај, односно на само 2 километри јужно, југоисточно од овој град, во истоименото село. Во текот на 2011 година, на некои парцели на овој археолошки локалитет беа изработени одредени геофизички снимки кои отсликуваа подземни структури кои може да укажуваат на траги од неолитските „живеалишта“³⁵.

Неолитскиот локалитет Житкоц се наоѓа во општина Звечан, односно на околу 3 километри северно од градот Звечан, на рамнина во близина на железничката станица Житкоц. Соседниот археолошки локалитет Карагац се наоѓа на ниска тераса покрај течението на реката Ибар. Истражуван е во текот на 1955 и 1960 година. Од различните откритија во овој репрезентативен неолитски локалитет се издвојува единствен артефакт не само за територијата на Косово туку и за регионот.

³⁵Косовски археолошки водич, Министерство за култура, млади и спорт, Археолошки институт на Косово, Приштина 2012 година, страница 19.

Слика 2 - Антропоморфна фигура откриена во Варош

Селото Валач се наоѓа северно од Житкоч-Карагач и многу блиску до устието на реката Ибар, поставено на ридот познат како Керши и Валачит. Делумно е истражуван во 1955 и 1957 г.

Рештани е неолитска населба позиционирана во внатрешноста на Сухарека (на оската каде денес минува автопатот Сухарека-Призрен). Овој локалитет е истражуван во 1966/67 година.

Овој локалитет се наоѓа во атарот на градот Приштина, во населбата Калабрија (Емшир). Тука се потврдени траги од неолитска населба, богат и разновиден неолитски материјал како и врз основа на некои од наодите на антропоморфни фигурини, статуи и глави од теракота.

Метален период. Металниот период опфаќа долг временски распон од над три илјади години од 3 500 до средината на четвртиот век пр.н.е. За време на постепената еволуција на човечкото општество, од употреба на камен до употреба на сурови метали и овој напредок започнува со употребата на бакар што е докажано дека е создаден и експлоатиран уште во средината на четвртиот милениум пр.н.е.³⁶ На територијата на Косово, низ годините биле сведоци на десетици населби, гробишта и тврдини од тоа време, кое било поделено на рано, средно и доцно бронзено време. Идентификувачки „фоки“ од железното време се тумуларните гробишта (илирски ридови) кои се идентификувани, документирани и делумно проучувани низ територијата на Република Косово, кои се стотици, без разлика дали се сами или групирани.

Некои од локалитетите во кои се пронајдени артефакти од металниот период се:

1. Гадиме е Ерѓме (Липјан),
2. Хисар (Сухарека),
3. Гларева (Клина),
4. Бока е Зачевес (Клина),
5. Рогова (Ѓакова),
6. Корише (Призрен),
7. Берница е Поштеме (Приштина),
8. Поношец (Ѓакова),

³⁶Археолошки водич на Косово, Министерство за култура, млади и спорт, Археолошки институт на Косово, Приштина 2012 година, страница 33.

9. Бања Пек (Пек), итн.

Римски период. Го опфаќа временскиот период од првите четири века од првиот милениум од нашата ера. Вреди да се спомене англискиот научник, сер Артур Џон Еванс, кој при своето истражување на Централниот Балкан (1875) ни нуди неколку вредни податоци за просторот на Косово. Тој е првиот автор кој го потврди постоењето на *Municipium DD* (*Dardanorum*) позициониран кај Митровица и ни даде некои релевантни податоци за некои наоди или археолошки центри во Бањица од Истог, Руњево, Качаник, Хан и Елезит, Гуштерице Долна, итн.³⁷

Слика 3 - Монети откриени низ вековите на повеќе археолошки локалитети на територијата на Косово
Извор: Археолошки водич на Косово

Локалитети од римскиот период:

1. *Municipium DD-Dardanorum* (Лепосавиќ),
2. Винденис (Гламник),
3. Пестово (Вуштри),
4. Послишта (Призрен),
5. Старадран (Истог),
6. Церца (Истог),
7. Клокот-Вербан (година),
8. Палденица (Хани и Елезит),
9. Општина Улпијана (Приштина),
10. Долна Неродиме (Феризај),
11. Чифлак (Раховец),
12. Никадин (Феризај), итн.

Античкиот римски и византиски локалитет Улпијана е несомнено еден од најинтересните археолошки центри на Косово и поширокиот регион на Илирскиот Полуостров. Местоположбата во близина на наоѓалиштата на минерали богати со благородни метали, позиционирањето со плодни почви и живописниот пејзаж околу него, како и клучната геостратешка положба на раскрсницата на античките патишта што го поврзуваат Истокот со Западот, биле одлучувачки фактори за неговата векови - стара основа, развој и постоење³⁸.

Период на доцна антика и среден век. Периодот на доцната антика, познат и како период на рана Византија на Косово, чии почетоци се обележани со владеењето на императорот Константин Велики (306-337), ги опфаќа IV-V и VI век од нашата ера. Новина од овој период може да се каже дека е консолидацијата на христијанството, а со тоа и процут на христијанската уметност и архитектура, каде покрај наследената традиција се раѓаат иновации.

³⁷*Ibid.*, стр. 58.

³⁸*Ibid.*, стр. 69.

Периодот на доцната антика и раниот среден век е временски период аргументиран со присуството на многу топоними како залив, градиште, градине, замок, кула, тврдина и др., кои денес се атракција сами по себе за домашните и странските туристи. Меѓу главните предмети од овој период се:

1. Призрен замок (Призрен),
2. Врела (Истог),
3. Бања Малишева (Малишева),
4. Замокот Харилак (Фуша Косово),
5. Замокот Пограѓа (Гилан),
6. Замокот Кориша со ранохристијанската црква,
7. Замокот Кастерц (Сухарека),
8. Замокот Вучак (Дренас),
9. Замокот Штроц (Вуштри),
10. Замокот Лапушник (Дренас)
11. Замокот Ланишта (Каќаник),
12. Новобрда (Артана).

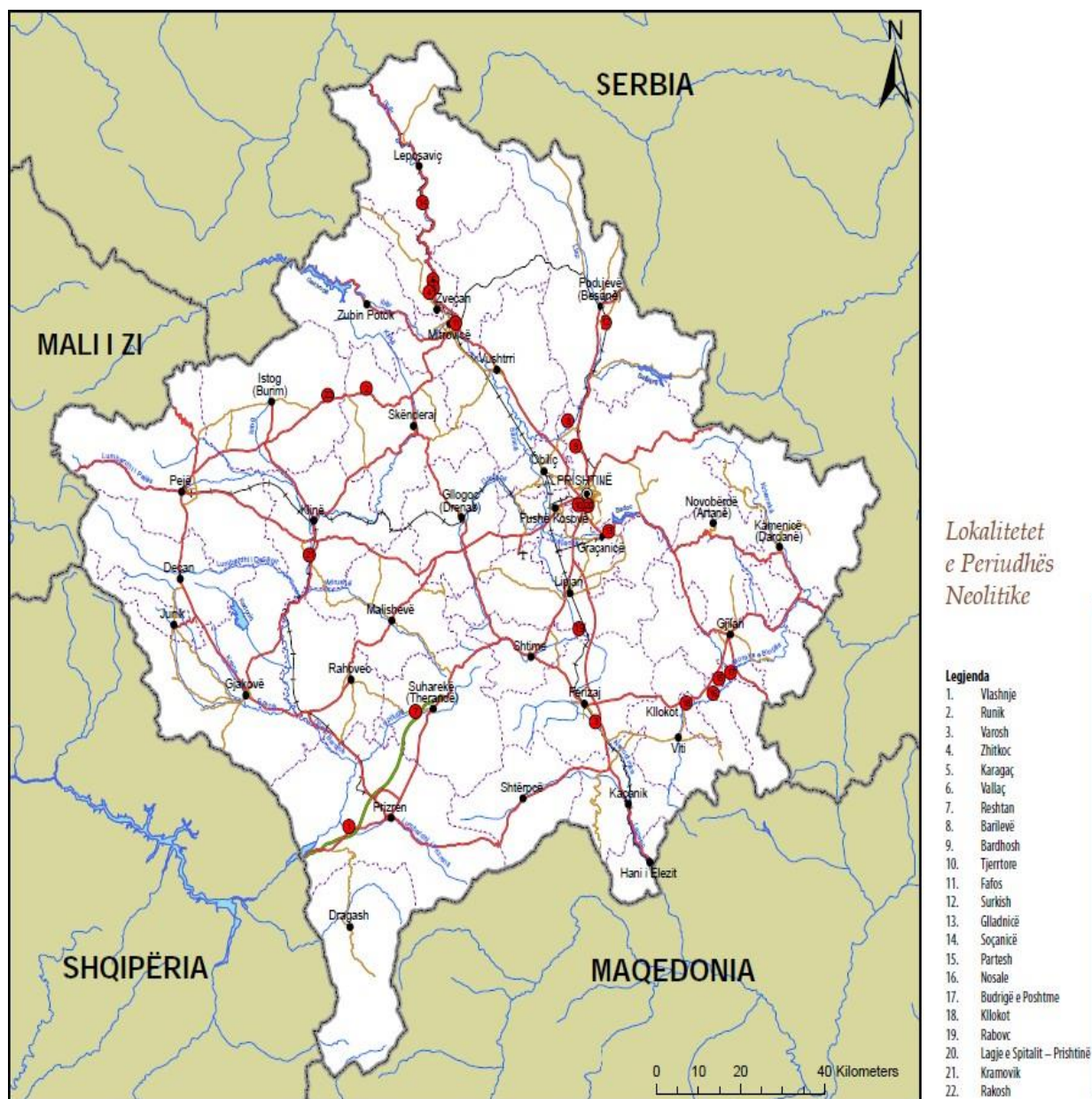

Слика 4 -Замокот Призрен (Призрен)

Замокот на Призрен е поставен на доминантен рид на источната страна на градот Призрен, во стратешка положба, пренесувајќи ги карактеристичните морфолошки квалитети на природниот терен. Историскиот град Призрен, посебен по локација, станбена структура и народна архитектура, меѓу десетиците културни споменици се издвојува по својот уникатен замок. И воедно едно од најпосетуваните места во Косово, особено од посетите што ги прават училиштата.

На малата планина помеѓу Перлепница и Криварека, средновековниот град бил рударска населба, а денес се зачувани делови од сидините, одбранбени кули, како и траги од темелите на некои свети споменици од областа на тврдината, првпат споменати во првата деценија на XIV век, со ознаката Нуово Монте.

Позитивен пример за таков пристап кон архитектонските достигнувања е Обединетото Кралство, каде туризмот во голема мера се заснова на такви вредности. Ваквите културни барања кај нас ги има во изобилство, без разлика дали се создаваат во случај на историски настани или, на крајот на краиштата, како потсетување на одредени личности и настани, а повеќето од нив се добро сочувани објекти.

Карта 2 - Локалитети од неолитски период
Извор: Археолошки водич на Косово

Заклучок

Културните добра се креации на материјална и духовна култура создадени во областа во текот на историскиот процес. Тие се дел од историјата, но и дел од секојдневието. Кај нас туристичката презентација на културните добра е сè уште недоволна и некои успешни примери го покажуваат интересот на туристичката јавност. За подобро промовирање на културното наследство тие мора да се доживеат во целост, како објекти и како простори во кои нешто се случило, па зошто да не се случи денес?

Археолошките локалитети се дел од земјиштето на кое делумно се откриени или ископани, зачувани и уредени остатоци од недвижни објекти, како и движни предмети од поранешниот историски период.

Дело на архитектурата би можеле да бидат: замоци; палати, градски куќи, вили, кои се наоѓаат во градовите, бројот и разновидноста на црквите, изградени според класичните

европски стилови, што е многу позастапено во одредени делови од нашето поднебје, а многу често насликани или украсени со икони, се исто така интересен мотив за туристите.

Оваа група на културни добра е најголема, но и најпогодна за валоризација и туристичка презентација. Тоа што се работи за простори, односно поголеми целини, комплексина згради, со околината, но и бројни достигнувања во рамките на овие простори, им овозможува на посетителите да ги посетат. Во оваа група културни добра се нашите досега најценети, заштитени и презентирани достигнувања на културниот развој.

Стариот град е многу популарно место за туристите, со места за шопинг, култура, состаноци и забава за лудите. Старите сочувани објекти се интересни особено во градовите Призрен, Пеќ, Приштина, се афирмираат и сè уште се украсуваат и донираат за туристите. И токму ова признание е моментот што им дава посебно туристичко значење за странските посетители. Другите единици на животната средина (шопинг, трговски улици, пазари, куќи населени со важни луѓе или погодени од очајни настани) се секогаш многу привлечно место за посетителите, кои учат за животот во овие области и тие се секогаш корисни за туристот.

Средновековни градови и утврдувања - друга група културни добра често се заборава и чии достигнувања досега не нашле соодветно место во валоризацијата и туристичката презентација. Без добро осмислена ревитализација и презентација не може да има брз развој на антропогениот туризам, но има бројни примери во Франција, особено во Англија, кои ги претворија замоците и утврдувањата во вистински културни и туристички центри.

Според некои автори, промоцијата на туризмот е придружен микс маркетинг алатка. Исто така, интересно е да се забележи дека туристичката промоција не помага за промовирање на туристички производ, туку создава туристички производ, што исто така значи дека туристичката промоција е продуктивна активност, и основа за развој на туризмот. Секако, за нешто да биде претставено или промовирано, мора однапред да се направи производ, или барем потенцијален, односно она што сакаме да ѝ го претставиме на јавноста на туристичкиот пазар.

Користена литература:

1. Bresa, M., Naser and Koteski, Cane and Dimitrov, Nikola (2017), Методи на истражување на туризмот во Призрен. Во: Прва меѓународна научна конференција „Предизвиците на туризмот и деловната логистика во 21 век“, 24-25 октомври 2017 г., Гевгелија, Македонија;
2. Bresa, Naser and Koteski, Cane and Dimitrov, Nikola and Jakovlev, Zlatko (2018), Руралниот туризам и неговиот развој во областа Призрен. SocioBrains, меѓународно научно реферирано онлајн списание со импакт фактор (41). стр. 145-150. ISSN 2367- 5721;
3. Dimitrov, Nikola and Koteski, Cane (2015), Туристичка географија - учебник. Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип. ISBN 978-608-244-216-7;
4. Dzogovic, Anela and Koteski, Cane (2018), Развој на урбаниот (градски) туризам во Косово. Меѓународно научно списание Micro Macro & Mezzo Geo Information (10), стр. 38-45;
5. Археолошки водич на Косово, Министерство за култура, млади и спорт, Археолошки институт на Косово, Приштина 2012 г.;
6. Koteski, Cane (2016), Туристичка картографија - учебник. Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Македонија. ISBN 978-608-244-299-0;
7. Koteski, Cane (2017), Сообраќајот во туризмот. Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип. ISBN 978-608-244-395-9;
8. Koteski, Cane and Dimitrov, Nikola and Jakovlev, Zlatko (2016), Состојбата на македонската сообраќајна мрежа и нејзиното влијание врз меѓународниот сообраќај. Билтен на трудови АСА - 2008-2009 година, стр. 53-69. ISSN 0352-3497;
9. Панов, М. (1979), Просторни и популациски карактеристики на селските населби во Македонија. Географски поглед број 17. Скопје;
10. Панов, Н. (1998), Туристите имаат валоризација во манастирите во Република Македонија, Бато и Дивајн, Скопје;
11. Зимери, З (2016), Транзициски и прекуграничен туризам, Скопје;

12. Зимери, З. (2020), Туризам и угостителство, Скопје;
13. Османи, Ј. (2004), Населби Косово-Витија, Скрола, Приштина;
14. Османи, Ј. (2004), Населби Косово-Ѓилан, Скрола, Приштина;
15. Чаволи, Р. (1997), Географија на Косово, Приштина.